

הענווה כמפתח להווייה הדיגיטלית

אברום רותם ועידית אבני, נובמבר 2014

מהו "אזרח דיגיטלי"? מי הוא הלומד בעל הכשירויות ההולמות את המאה ה-21? בין המאפיינים המרכזיים של ההווייה הדיגיטלית, קיימת אבן פינה מוצנעת מעט, כיאה למהותה, **הענווה האינטלקטואלית** (*Intellectual Humility*), שמהווה בסיס להווייה הדיגיטלית. הענווה חיוניות כערך מרכזי לשם התפתחות אישית, העצמה ותפקוד הולם של אזרח דיגיטלי, לומד במרחב הדיגיטלי, כמו גם המלמד המצמיח לומד בעידן הדיגיטלי. למעשה, ללא הטמעת ערך הענווה כאבן פינה, מתרחש ביות תפיסות ישנות שאיבדו מהרלוונטיות שלהן, ונסיון מאולץ להתאים את המוכר למציאות הנוכחית - תהליך שמועד לכישלון.

למושג הענווה קיימת עדנה בשיח הציבורי בשנים האחרונות. הוא נחשב כאחד מהערכים האנושיים המרכזיים שיש להנחיל על מנת לחולל שינוי משמעותי. מקומו מרכזי בהקשר לפרט, כמו גם לחברה ולתרבות כולה. לענווה, מהצד השני - להיעדר ענווה, חשיבות רבה, בין השאר בסיכויי מעבר מושכל וראוי אל ההווייה הדיגיטלית ואל הקשריה בתחומים אישיים, מקצועיים, חברתיים, כלכליים, חינוכיים וכד'. מעבר להתפתחות האישית, מהווה הענווה ערך מחולל בבנייה של חברה טובה יותר, מכבדת, שוויונית, חופשית, צודקת, מאפשרת, צומחת ומצמיחה.

ענווה היא ערך אנושי חשוב, מרכזי וחיוני בכל חברה, מאז ומעולם. המורכבות הגוברת, הקוגניטיבית והרגשית, הנדרשת להכיל את ההתפתחות המואצת של טכנולוגית המחשב, המידע והתקשורת, בפרקי זמן הנחשבים כ"הרף עין" במושגים היסטוריים (עשרות שנים בודדות ופחות מכך) מעצימה מאד את חשיבות הענווה כערך וכדרך, וחסרונה מורגש היטב ועלול להזיק בהבט אישי, מקצועי וחברתי:

בהבט האישי - הנגישות הידידותית והשקיפות שמאפשרת הטכנולוגיה, מעצימה את תחושת ה"שולט בכל", אלגוריתמים סמנטיים, שמנסים לחקות מחשבה אנושית ולספק תשובות מותאמות אישית, מביאים לתחושת ה"יודע כלי". אשליית הידיעה וביטויה בבמות פומביות, מונעת את ההכרה "באי הידיעה" כמפתח הכרחי ללמידה עקבית, צמיחה והעצמה.

בהבט המקצועי - היכרות, התיידדות ואימוץ של אמצעים טכנולוגיים מסויימים, עלולים להביא לאשליית שליטה בעולם הדיגיטלי, לצד תפיסה שגויה של התמקדות בכלים במקום בצרכים האוטנטיים, עלולים להביא למניעת הפתיחות הנדרשת לגילוי מכמני המאפשרים הטכנולוגיים להכלת החידושים, שקצב הופעתם רק גובר, ולנצל את הפוטנציאל שלהם להעצמת האישיות והחינוך. חוסר ענווה שעלולה ללוות את תפיסת ה"יודע כלי" של המורה המשתמש בטכנולוגיה, משליכה גם על התלמידים, ששליטה טכנולוגית ונגישות למידע נחשבת בעיניהם כ-"יודעי כלי", ומגבילה את פוטנציאל השימוש המושכל בטכנולוגיה להעצמתם ולהכשרתם כלומדים בהווה וכאזרחי העתיד של החברה בעידן הדיגיטלי.

בהבט החברתי- אי ענווה מעצימה את אשליית הידיעה, את הבורות והרדידות, מעצימה את השתלטנות והכוחנות בתחום החברתי ומונעת בניית אקלים של כבוד, סובלנות וצמיחה. ה"יודעי כלי" בחברה סבורים שהנגישות למידע ולביטוי הפומבי מקנה להם עדיפות על אחרים, והם עלולים להשתמש בידע או במומחיות שנמצאת בהשיג ידם לכאורה, בחוסר זהירות, ואף ביהירות והתנשאות כדרך לשלוט ולהשיג יתרון על פני אחרים, לשפוט, להטיף ואף לפגוע.

ענווה אינטלקטואלית- שירות ולא שררה

הענווה כערך אנושי אינו חדש כלל, והוא מלווה את המוסר, החכמה והידע האנושיים מקדמת דנה. הענווה היא הבסיס ("הסוליה") של הדעת: "ולפי שהתורה- סוליתה ענוה, וכתרה יראה"¹ [התורה כמטפורה לדעת – שבסיסה ענווה, וכתרה יראה]. הענווה (אֲדַמְּהִיתוּם²) ולצידה צניעות (אִמְאִיְתוּם) הם שני הערכים הפותחים את רשימת התכונות המייצגות את האדם השואף לידע: "... ומלבדם הכול הוא בסך הכל הבערות" נאמר בספרות ההינדית הקדומה³.

ענווה היא תכונה או רגש בו האדם רואה עצמו כשווה בין שווים, אינו תופס עצמו כחשוב ונישא על אחרים בכל הקשר, מודע למוגבלות ידיעתו ומכבד את ידיעת האחר, ככיבוד האחר כערך עליון, כמו גם מתוך הבנה שניתן להבנות ידע ותובנה בעצם הקשבה וקבלה מהאחר. תפיסת עולם של העניו, גם אם הוא מכיר בערך עצמו ובייחודיות שלו, שהוא איננו במרכז, העולם לא קיים בעבורו, גם לא החברה, שקימת רק כדי לתת מענה לצרכיו. העניו רואה עצמו בהוויה של **שירות**, לא הוויה של שליטה ולא הפעלת שררה. לכן העניו לא מבקש לעצמו תהילה וכבוד, אלא מבקש לעשות את המעשים מתוך כוונה לתרום לסביבה, אלה הראויים והרצויים בהלימה ליכולתו לגרום ולהשפיע, ללא יומרות, בהלימה למשאבים העומדים לרשותו.

היטיב לתאר זאת הרמח"ל (מאה 18)⁴: "הנה כלל הענווה הוא היות האדם בלתי מחשיב עצמו משום טעם שיהיה (...). כי בתחילה צריך שיהיה האדם עניו במחשבתו ואחר כך יתנהג בדרכי הענוים, כי אם לא יהיה עניו בדעתו וירצה להיות עניו במעשה, לא יהיה אלא מן הענוים המדומים והרעים (...), שהם מכלל הצבועים אשר אין בעולם רע מהם (...). שיתבונן האדם ויתאמת אצלו אשר אין התהילה והכבוד ראויים לו, כל שכן שהתנשא על שאר בני מינו וזה מפני מה שחסר ממנו בהכרח, וגם מפני מה שכבר יש בידו (...). כל אלה מומים באדם שאין מניחים לו מקום התנשאות כלל, אפילו יהיה בעל מעלות רבות, כי כבר עניי החסרונות האלה יספיקו להחשיכם."

ענווה ככלל, מכילה בתוכה "ענווה אינטלקטואלית" - צניעות מופלגת המכירה במוגבלות הזיכרון ומגבלות ההבנה של כל אחד מאתנו, גם בהשוואה לאחרים.

1 מדרש תנחומא בראשית א
2 בשפה הסנסקריט בה כתבים אלה כתובים במקור
3 בהגוד-גיתא, פרק 13 פסוק 8.
4 רמח"ל, "מסילת ישרים" פרק כ"ב.

ברמת כותרת, ענווה אינטלקטואלית היא **ידיעת אי הידיעה**⁵, מודעות עצמית למגבלות האדם החותר, אוגר ושולף ידע, המעבד והחושב. אימוץ ערך של ענווה אינטלקטואלית פרושו להיות מודע לכך שאתה לא יודע הכל, לא תמיד צודק, ושיש לאחרים זכות לגיטימית לדבוק בדעתם, להיות צודקים לשיטתם, לפחות באותו לגיטימיות כפי שאתה סבור שזו הזכות שלך. זה גם אומר שאין כל פסול, ואף לגיטימי, בלהיות לא צודק ולא יודע כל. במקום לחשוש לתדמיתך, עד כמה "אתה לא", יש לראות בכך הזדמנות להיות יותר מודע, ויותר יודע. גם אם באמצעות למידה, שיח ושיתוף פעולה "בגובה עיניים", ניתן להשלים ידיעות חסרות, מכיל ומשלים האדם העניו עם הידיעה שלעולם הוא לא ידע הכל.

אם כך, איך ניתן להתייחס למצב בו אדם מומחה, מחזיק ב"ידיעה" רחבה וגבוהה ומפיץ אורו ברבים? איך ניתן להתייחס לסתירה, לכאורה, בין הענווה למומחיות וגדלות? שאלה זו מתחדדת בעולם בו ניתן ערך חברתי וכלכלי להצלחה, למצויינות, למיתוג, לפרסום, כשההופכי של זה הוא לוזר, אפס וכיוב, ובעיקר - שהצלחה היא שם נרדף לכוחנות, שליטה ואף רמיסה בלתי נמנעת של אחרים לשם השגתה.

אי-ענווה כערך מוסרי היא הבסיס לתפיסות עולם לא מוסריות ולהצדקתן, כמו תאוריית האובייקטיביזם (מאה 20) של **איינ ראנד - Ayn Rand**, שמטיבה לתאר זאת כתפיסה והתנהלות לגיטימית: "כל אדם קיים כמטרת עצמו, והחשיבה הרציונלית היא המעלה הבסיסית שלו. ערכיו הבסיסיים הם רציונליות, מטרה והערכה-עצמית. אדם אינו צריך להיות אמצעי למטרותיהם של אחרים: הוא צריך להיות למען עצמו, בלי להקריב אחרים לצרכיו או להקריב את עצמו למען אחרים. עליו לחתור לטובת האינטרס העצמי הרציונלי שלו, כשאושרו האישי הוא המטרה המוסרית הנעלה ביותר."⁶

טיעונים כאלה נובעים תחת ההנחה שאי-ענווה מובילה בהכרח לויתור על הייחודיות האישית, כמו גם ביטול עצמך. ככלל, **הנחה זו שגויה**: יש לעודד העצמת ייחודיות המתבטאת גם הידע ייחודי, בחכמה, במומחיות ובמצויינות, **ללא כל ביטול עצמי**. הנתונה לכלל נעשית מתוך ענווה, וידיעה שהמומחיות האישית באה לידי ביטוי באופן ההולם ביותר כשתכונות אישיות אלה נרתמות ומעשירות את הכלל, ובאופן כלשהו מעצים גם את המומחה.

ובהמשך לדברי הרמח"ל שלעיל, שרואה בענווה כציווי מוסרי לשרת את החברה תוך ניצול מעלותיך: "הנה החכמה היא המביאה יותר את האדם לידי התנשאות וגאווה, לפי שכבר היא מעלה שבאדם עצמו בחלק הנכבד שלו, דהיינו השכל, והנה אין לך חכם שלא יטעה, ושלא יצטרך ללמוד מדברי חבריו, ופעמים רבות אפילו מדברי תלמידיו, אם כן איפה איך יתנשא בחכמתו? (...). אין כאן להתנשא ולהתגאות אלא אם יש בו חכמה רבה, הוא מחויב ללמדה למי שצריך אליה, וכמאמר רבותינו: **אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת**"

5 Intellectual Humility: [Having Knowledge of Ignorance](#)

6 [איינ ראנד](#), ויקיפדיה עברית

ערך הענווה האינטלקטואלית בשיח הציבורי כיום, נתפס כמשפיע על הבטים אישיים רבים, כגון בלמידה, בחשיבה ביקורתית⁷, בפילוסופיה ותיאולוגיה⁸, בשימוש איך לקדם שיח טוב יותר בין צדדים חלוקים בדיעותיהם ועוד. נמצא את ערך הענווה בראש הרשימה בכל ניסיון לאפיין אינטלקט: למשל, נמצא את ערך הענווה "במאפיינים אינטלקטואלים ערכיים במיוחד"⁹, לצד אומץ אינטלקטואלי, אמפתיה, הגינות ומוסריות, התמדה וחריצות, דבקות בתבונה, ואוביקטיביות נטולת אגידות מכל סוג.

בניסוח יותר פורמאלי נמצא שענווה אינטלקטואלית קשורה במודעות ובמעשה במספר מישורים שהעיקריים שהם¹⁰:

- **אני**: אינך יודע כל, ודאי לא בהשוואה לאחרים. יש לך תמיד עוד מה ללמוד, להיחשף, לחוות ולהבין כמו גם ללמוד מאחרים. כבד את האחר, את ידיעותיו, אל תחוס על בורותך - שאל שאלות, ותור אחר הרחבת הידע הידיעה שלך, הצע שותפות ושיוון וברח מהכבוד וההתנשאות, גם אם אתה ניחן במעלות ותכונות ייחודיות שאין לאחרים.
- **האחר**: האחר הוא בעל ערך וראוי לכבוד והערכה. גם לו יש מעלות ותכונות ייחודיות שאין לאחרים, גם לא לך. כל אחד יכול לפתוח לנו עולם בנקודה או הבט שעשוי להיות לך לתועלת. אינך "יותר" מהאחר. יותר מכך: אין בידך די נתונים והיכרות האחר, שמצדיקים "לדעת" מה הוא צריך לדעת, מה נכון בשבילו, והיכן הוא טועה בתפיסת עולמו או במידע שברשותו.
- **אני והאחר**: האני והאחר שווים. לשם הבעה וקבלת מידע או דיעה באינטראקציה עם אחרים, אתה מביע כבוד, מקשיב למה שיש לשני לומר מתוך הכלה. תמיד יש ואפשר ללמוד מהאחר, ללא תלות מי הוא ומה הוא מייצג. אתה משתמש בידע ובמומחיות שלך מתוך מתן כבוד, ומתוך רצון לחלוק, לשתף ולסייע, ולא כדרך לשלוט, להטיף, להשפיל, לשפוט, להביע דעה או להשיג יתרון על פני אחרים. ה"אנחנו" תופס את מקום ה"אני". "אני לרשותך" תופס את המקום "אני אגיד לך מה נכון ומה אתה צריך". הקשר בינך לבין האחר נובע מתוך **ענווה**, מתוך מתן שירות לאחר או לסובב, כמקשיב אך גם מאיר, כמכבד את אי השלמות של הזולת ומוכן לתרום לשם כך, מזמן, מעניק, נותן, מנחה ומבאר. אתה נותן שירות ולא רודף אחר רווח אישי. משברים וקשיים בדיאלוג עם אחר הם לגיטימיים ומהווים מנוף לצמיחה ולא לביקורת. לכן גם לסליחה מקום חשוב באינטראקציה כזו.

העצמת ערך הענווה

התחושות העולות כתוצאה מההתפתחות הטכנולוגית המואצת, גורמות לחלק גדול מהציבור לנסות להיאחז במוכר, בתבנית קבועה, יציבה ובטוחה, ולהיקלע לשמרנות, דחיית כל התפתחות, ואימוץ מסר סנטימנטלי עקר כמו: "יש לחזור לימים ההם...". לצד געגוע למציאות בעבר, שלעיתים מעולם

7 [The critical thinking community](#)

8 [The Philosophy and Theology of Intellectual Humility](#)

9 [Valuable Intellectual Traits](#), The critical thinking community

10 [What is intellectual humility?](#) THRIVE - Center for human development

לא הייתה, ודאי לא לתדמית שמדביקים לה. עם תחושת ההצפה של האמצעים הטכנולוגיים לסוגיהם, קיימת נטייה לדמוניזציה של הטכנולוגיה והתנגדות ליתרונותיה, גם אם ברור שאין שום אפשרות לחזור אחורה בהיותה כבר מובנית כחלק בלתי נפרד באורח החיים.

מצב מתסכל כזה, התמודדות בסביבה עם קרקע לא יציבה, עתירת שינויים, דורש **שינוי תפיסתי** – שיפור כושר ההסתגלות והגמישות התפיסתית, עידוד למודעות גבוהה בהתפתחות האישית של כל אחד מאתנו ולאמונה ביכולת ההתמודדות, תוך הכרה והכלה של מגבלות השליטה האפשרית באינספור ערוצי החידושים הטכנולוגיים ואוקינוס המידע האינסופי.

מפתח לשינוי תפיסתי זה הוא קבלה מודעת וכנה של הימצאות אי וודאות ואי ידיעה, כחלק בלתי נפרד ובלתי נמנע מהויות החיים. עלינו להיפרד מאשליית "היודע כל" ("כל המידע מצוי בקליק עכברי"), כמו גם מן האשלייה שמנועי חיפוש ימצאו עבורנו את כל התשובות וכי אפליקציות ינהלו עבורנו את הזמן, הכסף, הבריאות, היחסים, ובקצרה – את כל חיינו במקומו ("The XX that works for you"), וישמרו על יציבות וקביעות הסובב.

אשליה זו מחבלת בכל מגמת התפתחות, אישית, מקצועית, וחברתית¹¹. עלינו להרגיש נח עם כתמים עיוורים של בורות בתחומים הקרובים ונוגעים בחיינו, להתייחס עם אי ידיעה מובנית, והבנה מוטמעת היטב, שאין כל סיכוי שנוכל להתמודד ולהכיל את כל החידושים והמידע הרלוונטי.

הענווה כערך וכדרך ניתן לפתח באמצעות מודעות. בניסיון להמשיג את היבטי המודעות לענווה האישית ולהקשריה ליחסים בינאישיים, בחרנו להשתמש במודל תאורטי של "חלון ג'והרי" (Johari window)¹², מודל ותיק יחסית לעידן הדיגיטלי (שנות ה-50 של המאה ה-20) שמתייחס להתפתחות אישית ללא תלות במיומנויות וידע טכנולוגי דוקא.

במודל ארבעה "חדרים" (rooms), והפיתוח האישי במודעות ליחסים אישיים הולמים בכלל וענווה בפרט, הוא פיתוח מודעות באמצעות מעבר בחדרים אלה, מהתחום הסמוי (מעניי אחרים ועצמו) לתחום הגלוי:

(1) התחום הגלוי: בתחום זה האדם מודע למאפיינים וצרכים, כפי שהם באים לידי ביטוי בהתנהגותו, גם זו בסביבה הטכנולוגית. בתחום זה נוח ונעים לאדם עם הטכנולוגיה והוא חי ללא חרדות וחששות לגבי מצבו. השאיפה היא להעביר את המודעות למאפיינים, קשיים ואף פגמים מהנסתר אל הגלוי במודעות העצמית.

(2) התחום החבוי: בתחום זה מודע היחיד למאפיינים וצרכים שהוא בוחר להסתיר מהסביבה, אם כתוצאה מחשש לביקורת ואם מחשש לערעור תדמיתו. בתחום זה האדם מתחמק מן האמת על עצמו, באמצעות הסוואה והעמדת פנים, ומשקיע אנרגיה רבה לשמר את סודותיו, שבהקשרים רבים עובר אל תחום העיוורון שלהלן. ככלל, הטכנולוגיה מאפשרת לעודד את התחום החבוי הכולל הסתריות, העמדת הפנים ומסיכות באופן טוב יותר מאשר פנים מול פנים.

¹¹ אבני ע. ורותם א. (2013). **למידה משמעותית 2020 – טכנולוגיה מעצבת משמעות**. מיזם מתקוונים לאתיקה.

¹² = Luft J and Ingham H. (1955). The Johari Window: a graphic model for interpersonal relations, University of California Western Training Lab.
= Luft, J. (1970) Group processes; an introduction to group dynamics (second edition). Palo Alto, CA: National Press Books

(3) תחום העיוורון: התנהגות שהיא גלויה לסביבה אך היחיד אינו מבחין בה והוא היחיד שאינו רואה את הדברים נכחה או מכחיש, או שהוא מעוות, מכחיש ומתרחץ באופן לא רציונלי, קיום פגמים או התנהגות לא ראויה ביחסים עם האחר. לעיתים קרובות הסביבה מאפשרת לו להמשיך לחיות בעיוורון, אם מאדישות, מניעת התערבות, ורצון למנוע עלבון או פגיעה בכבוד היחיד. בתחום זה, גם אם יאירו את עיניו בנוגע לתחומים אלו, ימשיך היחיד את ההכחשה והעיוורון על הפגמים של עצמו.

(4) תחום הלא מודע: תחום זה הוא מחוץ לתחום מודעות היחיד והסובב, וחלק מרכזי של התנהגותו מונע מגורמים המצויים בלא-מודע.

על מנת לפתח את המודעות לערך ענווה אינטלקטואלית, להתפתח אישית ולתפקד באופן ראוי ומושכל גם בסביבה הטכנולוגית, על האדם להקטין את האזור הנסתר (חבוי, עיוורון ולא מודע), לשנות את היחס באופן מובנה ומושכל אל הסביבה, וכתוצאה מכך את היחס של הסביבה אליו, מה שיקטין את האזור החבוי והעיוור, ויוביל אותו להבנה והכרה עצמית בהירות יותר. ברמת מודעות גבוהה יותר, עליו לצמצם את האזור הלא מודע, על ידי התנסות והתחדשות כדרך של שגרה, ומימוש עצמי. החינוך יעשה הדבר בעזרת זימון מנגנונים ללמידה, לצד העמקת הלגיטימציה בשיח החינוכי- ציבורי לפתיחות, הכלה ולחוסר ידיעה. יצירת תרבות ואפשרויות פתוחות למשוב ולגילוי עצמי מסייעת לאנשים למצות יותר את הפוטנציאל הגלום בהם ובכך להשיג יותר, להגשים את עצמם ולתרום יותר לעצמם ולסביבתם.

ערך הענווה האינטלקטואלית כתשתית חינוכית להטמעת הטכנולוגיה

ההתפתחות הטכנולוגית בעשורים האחרונים, היא התחדשות בלתי פוסקת, שאינה ניתנת לעצירה. כמו עליזה בארץ הפלאות ("צריך לרוץ הכי מהר שאת יכולה, רק כדי להישאר במקום")¹³, מוצא עצמו כל אזרח ולומד, מתעדכן ללא הרף, לפחות כדי להישאר במקום, ובאותה נשימה עליו להתקדם ולרדוף אחר חידושים טכנולוגיים, המזמנים יצירתיות, גמישות ועיסוקים במגוון שטחים וערוצים, שעד לפני עשורים בודדים, לא היו אפילו בתחזיות חברתיות והאישיות.

כדרך של מהפכות טכנולוגיות, שהן הזרז העיקרי להתפתחות התרבות האנושית, רק במבט לאחור ניתן להבין את גודל השפעתן. אך כבר כיום, בעיצומם של השינויים בחברה האנושית בעשורים האחרונים, לא ניתן יותר לתאר את ההווה השגרתית של כל אחד מאתנו ללא שירותי תקשורת לכל: הדוא"ל לכל משתמש (1988), נגישות למידע באינטרנט לכל (1990), מנועי החיפוש (המנוע הראשון Archi – 1990), המסרים המידיים - SMS (1992), הפייסבוק (2004), היו-טיוב (2005), הטוויטר (2006), ווטסאפ (יוני 2009). כל אלה שירותים וכלים הגורמים לשינויים דינמיים, שמתרחשים בקצב כה גדול, שאינו מדביק את יכולת ההכלה וההסתגלות האנושית. הקושי להדביק את הקצב הנדרש ולגייס משאבי למידה והתחדשות בלתי פוסקים, כרוך באי וודאות ובאי ידיעה המתבטאים בתחושות של תסכול, חוסר אונים ואף איום.

13 "... it takes all the running you can do, to keep in the same place" Lewis Carroll (1871), *Through the Looking-Glass*.

העידן הדיגיטלי אינו ייחודי בשינויים שחלים בו. שינויים, גם גדולים ומשמעותיים במיוחד, התחוללו לאורך כל קורות החברה האנושית, אך כבר כיום די ברור, שיש לעצב באופן אקטיבי את החברה כשברקע הטכנולוגיה, ולא לצפות שהדברים יקרו מעצם נוכחות הטכנולוגיה, גם אם הטכנולוגיה הפכה בת בית חיונית לאורח חיים סביר אצל כל אזרח. אי נקיטת עמדות אקטיביות, והשקעה ברכישת תובנות ואמצעים בהטמעה מושכלת של טכנולוגיה, מביאה לכלכלים רבים בשנים האחרונות, לדווח על "הכישלון של המהפכה התעשייתית השלישית (הדיגיטלית)"¹⁴ במדדים אובייקטיביים, כמו אי הגברת היעילות כתוצאה מאוטומציה ומחשוב ב"תמונה הגדולה", החלפת עובדים רבים מדי במחשבים והפיכתם למובטלים, כמו גם צמיחה שנתית בתמ"ג לנפש נמוכה יחסית לעבר הלא ממוחשב, ודאגה רבה אודות מקצועות רבים שיעברו אוטומציה ומחשוב בשנים הקרובות, ועובדים רבים יהפכו למובטלים, לא רק בהיעדר כישורים לצרכים החדשים, אלא בצמצום הדרישה לעובדים בכלל. כך גם בחינוך, יש להתפכח מהאשליה [שלמידה משמעותית](#)¹⁵ נגרמת מאליה, בעצם הנגישות לטכנולוגיה, וללא נקיטת הובלה והנהגה.

יחד עם זאת, אמירה שאין לטכנולוגיה השפעה על אדם, חברה ותרבות מוטעית ביסודה. לטכנולוגיה ניתן לייחס היבטים הומניים, וזימון התפתחות אישית וחברתית שלא הייתה מעולם, ביניהם אמצעי עזר ופותרונות לקשיים ומוגבלויות, תקשורת תורמת, חיברות ועוד. ברור לכל ששילוב טכנולוגיה הוא תהליך הכרחי ובלתי הפיך, ויש להשקיע בהכלת הטכנולוגיה באופן מושכל, תוך ניצול מרבי של היתרונות בעצם השימוש בה. לענווה האינטלקטואלית מקום מרכזי באתגר זה.

ענווה אינטלקטואלית במרחב המקוון

שילוב הענווה האינטלקטואלית בהתנהלות המקוונת מתמקד בשני מוקדים מרכזיים: בנגישות וזמינות המידע, והתיחסות לאחר

א. נגישות למידע, היא תנאי מוקדם אך לא מספיק לשם הטמעת ידע אישי מפתח ומצמיח.

ההיגד - "כל אחד יכול להגיע ברשת למה שמעניין אותו ואו למה שהוא זקוק" שגוי ללא שילוב ערך ענווה אינטלקטואלית. אזרח או לומד איננו "אוריין דיגיטלי" רק בזכות יכולת חיפוש וקבלת תוצאות רלוונטיות, מעשירות ומסייעות בגוגל, גם אם הוא מבין שתשובה בגוגל אינה מענה מוחלט וכי גם למנועי חיפוש יש מנגנוני קידום והטיית מידע. תפיסה שגויה כזו, מביאה לאשליה של שליטה והבנה בכל מידע בכלל ובטכנולוגיה בפרט.

¹⁴ = [The failure of the Third Industrial Revolution](#) (2013). *OsiXs site*

= [Technology isn't working](#). The digital revolution has yet to fulfil its promise of higher productivity and better jobs. *Economist*, Oct 4th 2014

= [The third great wave](#).. The digital one may prove far more divisive. Ryan Avent *Economist* Oct 4th 2014

= [מהפיכת המחשוב: המהפכה התעשייתית שהכזיבה את העובדים ברחבי העולם](#). תורגם מאקונומיסט. דהמרקר, 26/10/2014.

¹⁵ [למידה משמעותית 2020 – טכנולוגיה מעצבת משמעות](#), עידית אבני ואברום רותם (ספטמבר, 2013)

אי-ענווה אינטלקטואלית בכל הקשור לנגישות חופשית למידע זמין, מעודדת בורות ושטחיות. ידיעה והיכרות עם מידע חיוני נחוץ, אינם מגיעים מלוח חלק (tabula rasa) של חוסר מקצועיות, הבנה בתחום וחוסר השכלה, ואף כישורים מתאימים. בדרך כלל נמצא כאלה שלא לומדים דבר, כי "תמיד יוכלו להגיע למידע הנדרש", וימנעו מחתירה להתמצאות והבנה תוך כדי הבניית ידע מעמיק בנושא ומידע שהוטמע קודם. נגישות מתוך אשליית ידיעה, שהיא למעשה בורות בנושא, מתאפיינת בגישושים בערימת מידע לא מסווגת, כשבדרך כלל יש בה הרבה אקראיות, ולא ניתן להחשיב זאת כתחליף למידה.

הבנה, סקרנות, אנליזה וחקר, סינון ומיון, אינם שמות נרדפים למיומנות טכנית של חיפוש מחרוזות מילים ברשת, אם אין את התשתית האינטלקטואלית (הבנה מידע וידע) בנושא קודם לכן. לשם כך הערך ענווה אינטלקטואלית הוא חיוני ועומד בבסיס התפתחות אישית, הכוללת חשיבה ביקורתית, הקשבה ולמידה מאחרים. למידה, התנסות ופיתוח הבנה באופן שוטף, לאורך כל חיי האזרח הכרחית להתחדשות ולרלוונטיות בכל רגע ומצב, שהם תנאי הכרחי להתפתחות אזרח, ולא ניתן להגיע למודעות זו ללא ענווה אינטלקטואלית.

הטמעת ידע אישי מפתח ומצמיח קשורה קשר הדוק לענווה אינטלקטואלית: האזרח מכיל הוויה שאינו יודע כל, הוויה של אי וודאות, הטלת ספק ואי ידיעה, גם במה שהוא יודע, ותובנה עמוקה שמידע קודם כל שייך לתחום הרבים, לא ליחיד שיודע, ומשם עליו לחפש ולהתעשר במידע, בתהליך אישי דינמי של עיבוד, בקרה, הטמעה והכלה של מידע.

ב. ענווה אינטלקטואלית היא ההכרה שאין בידי היחיד מספיק נתונים והיכרות האחר, כמו גם כישורים מתאימים, בכדי לחוש נעלה על אחרים, להטיף או אף לכפות על האחר, מה שלכאורה נכון לו.

שורש הגישה הלא שוויונית כלפי אחר, גזענות, הדרה, אי הכלה, השפעת דיעות קדומות ללא התייחסות לקונקרטי וכד', הם חלק מחוסר ואף היעדר ערך הענווה האינטלקטואלית. היהירות שרק בידי האמת האחת ואין בילתה, ההתנשאות ותפיסת עולם ילדותית, בה אני במרכז, והעולם מתנהל כך כדי לשרת את צרכי, היא שורש שתלטנות, גזענות, הפרת חריות אזרח, פגיעה בשוויוניות ובזכות הכבוד והרכוש של האחר.

ענווה אינטלקטואלית היא ביטוי לשלמות אישית, בה היחיד מודע למקומו הייחודי, אך לא נעלה על האחרים וודאי לא היחיד. "כולנו רקמה אנושית אחת חיה"¹⁶ איננה רק פסוק פואטי תלוש, אלא הוויה ערכית מרכזית, המייצגת ענווה החיונית להעצמה והתפתחות לאזרח והצעיר בעשור השני של המאה 21.

בעולם הדיגיטלי בו מועצמת ההזדמנות לשיתופיות, שיח רחב משתתפים מעל במות פומביות, ההתנהלות בסביבה מקוונת מעצימה מאד חיוניות אימוץ ופיתוח ערך הענווה האינטלקטואלית. אפשרויות הביטוי הלא מבוקר אישית ולאחר מכן גם ציבורית, לגיטימציה לאלימות, גזענות, שסוי והסתה שמאפשרת הסביבה המקוונת, תדעך ככל שערך הענווה יתפתח ויוטמע.

16 "רקמה אנושית אחת", מילים ולחן מ. המר

ענווה כמפתח לצמיחה והצמחה

לצד הערך המוסף של אימוץ ערך הענווה האינטלקטואלית למיצוי יעיל ושלים יותר של ההתנהלות האישית עם טכנולוגיה, נמצא גם את המפתח לצמיחה והצמחה. הטכנולוגיה המאפשרת התנהלות בסביבה מקוונת, זקוקה לאיזונים התנהגותיים ויצירת נורמות החיוניות במציאות הנוכחית. רק עם איזון הולם יוכל אזרח וצעיר למצות את הפוטנציאל הגלום בו ובסביבה הדיגיטלית בה הוא וכולם מתנהלים.

הענווה האינטלקטואלית היא המפתח ליצירה וחיזוק חברה חופשית וצודקת, בה רווחת הפרט בראש מעייניה, לצד אפשרויות העצמה הגלומות באימוץ ערך זה, להתפתחות ותפקוד אישי מוצלח. ערך הענווה האינטלקטואלית הנו ערך מוסרי עליון, ועל רקע ההתנהלות בסביבה מקוונת כדרך חיים, חיוני לאמץ את הענווה כערך מוביל, במסגרת הנחלת האתיקה בקרב צעירים, כנקודת מוצא להבניית מודעות אתית רחבה שתשפיע ותשנה את איכות ההתנהלות האזרחית בחברה בה חרות, צדק ושיוון, איננה סיסמא בשיעורי ההיסטוריה בלבד. ■■

המאמר נכתב במסגרת מיזם "מתקוונים לאתיקה", 2014.

חופשי לשימוש, לא למטרה מסחרית, תהיה אשר תהיה ע"פ ייחוס-שימוש לא מסחרי 2.5 ישראל

[מתקוונים למדיה חינוכית בחינוך](#)

[מתקוונים לאתיקה](#)

ראו אותנו גם בפייסבוק.

netiqwiki@gmail.com

נודה להערות בונות